

1700 Varaskål

Ved juletider kommer gamle tradisjoner fram, og dermed overlever de fra generasjon til generasjon. Til alle tider har høsten gitt næring, både innhøsting, sanking av bær, jakt & fiske, samt inn med kløyvd, tørr ved. Førjultiden besto av korte hektiske dager med slakt, konservering, bakst og brygging av øl. Smaksperioden («julebordene») kom, kanskje også en drabelig fest. Så kunne en senke skuldrene og la julen og freden overta. «*Så ble det pussig nok jul i år også*». Den virkelige snøvinteren og mørketiden kunne på et vis bare komme, - «*Vi er klare*», gjennom tilegnet energi i form av mat, drikke og varme.

Opp i alt dette var det en konstant skåling, som primært var et ønske om god helse. At en drakk av samme skålen (bollen) og ga den videre med ordet «skål», eller kanskje brukte en hodeskalle fra en fiende som en slags drikkebolle - er underordnet her. Likeså de ulike teorier om betydningen av ordet «skål». La oss heller se på noen ølboller.

En ølbolle, ble tidligere også kalt *ølskål*, og er som navnet antyder et drikkekar til øl. Utformingen fulgte formålet, og en kunne gå fra kalker eller stettebeger, som vi forbinder med kirkelige seremonier - til de kjempestore «tankarene», for det store drikkelaget, eksempelvis barnsøl (barsel), bryllup og gravøl. Ordet «tankar» har et uklart opphav, men kan muligens være avledet av «tank un guard» eller «tankard», et fransk eller engelsk mål på antall liter øl. Hva gjelder de små stettebegrene, ble de i enkelte distrikt i landet kalt for «tåbrok» eller «latsabb», trolig fordi kalkene rommet altfor lite til å tilfredsstille et skikkelig drikkelag. Kalkene i kirkene våre ser ut til å være inspirasjonskilden til de mere folkelige utgavene. Ølet ble signet, og både ølet og drikkekarer ble betraktet som hellige i hele Norge.

Tankar fra Meråker, datert 1640

En av de mest interessante bollene, og årsak til disse linjer - er en såkalt «varaskål», også kalt *åbryskål*, *åbrukopp* eller *nopebolle*. «Vara» betyr her «advarer». Dette er et drikkekar av tre med hull som man kan se igjennom mens man drikker. De fleste bevarte varaskåler er daterte til 1700- og 1800-tallet, og er ganske sjeldne. Det skal visstnok befinne seg kun 25-30 eksemplarer i norske museer. De er runde med hullet plassert i midten. Men det finnes også varaskåler som er uregelmessige i formen. De er gjerne umalte og laget av knuter (utvekster på trær), det vi kaller en rirkule eller kåte. Navnet «varaskål» reflekterer at du skal kunne holde øye med verten eller andre gjester i laget mens du drikker, det være seg svikfulle svirebrødre eller sågar potensielle fiender. Ingen skulle få komme snikende innpå deg mens du drakk. *Åbru* betyr skinnsyk eller sjalu, og med åbruskålen kunne du holde et øye med kjæresten eller kona mens du drakk. Ordet *nope* kan bety knipen eller gjerrig, og betegnelsen «*nopebolle*» kan ha sammenheng med at denne bolletypen ser stor ut, men rommer lite øl. Noen kalte den også for «*narrekopp*».

Varaskål

Det er dokumentert at på midten av 1700-tallet var skikken med å drikke Marias skål svært utbredt. Det skjedde opp mot midnatt, altså om kvelden den 23. desember. Hele dagen forut kunne også være litt "fuktig", da skikken tilsa: *"I otten skulde mann da gaa hen til sin nabos fæhus og hestestald, dog uformerket, skuffe du alt skarn, feie gulvet, give kreaturene hø og derpaa reise, men traff dem dem i arbeider, blev de inviterede ind at spise og faa en skaal øl"*.

Sistnevnte var nok det mest vanlige, og ølet varmet godt i kalde desemberdager hvor det lå en viss ære i øldrikking tilknyttet juletiden. Dette var "fester" - hvor resultatet (rusen) ble kalt *mokstrerus* noen steder i landet, hvis betydning ligger i "å måå ut" - i den forstand å fli rent og legge til rette for det nye solåret.

Fra store deler av Trøndelag vet vi om skikken med å besøke hverandre tett opp til jul, hvor det skulle skåles både for godt naboskap og for et grøderikt år. Det heter seg at "*to dramme er sædvanlig i Juulen*", og det en hadde å velge i var "*en Dram norsk og en Dram fransk Brændevin*" - sistnevnte fra de som hadde litt midler til overs og hadde vært en tur i stiftsstadene. Førstnevnte dram gir nok heller assosiasjoner til Stjørdalsølet. Førjulstradisjonene kunne være svært så fuktige (også) i gamle dager.

Det å ta farvel med en død person, var gjenstand for en urgammel skikk. Straks før kisten med den døde ble båret til graven ble det holdt en lovtale for den avdøde, helst av den eldste i slekten. Deretter drakk alle i likfølget en «*valfarsskål*» for den avdøde. Så ble liket båret ut på tunet på gården, og en gedigen fullskjenket ølbolle ble satt på likkisten. Det var gravølet. Hver og en fikk nå en skjenk av gravølet i sine «*einskjelskopper*» fra den store gravølbollen, og det ble nå drukket *minneskåler* for den avdøde. Ritualer og drikkeskikker var viktige for folket, fra vugge til grav - i vårt karrige land langt mot nord.